

IDRÆT MUSIK SLØJD

TRAD SÅKS MØNSTER
SYMASKINE NÅL

SLØJD BILLEDKUNST KORS

BRODERI BOMULDSST

HÅNDARBEJDE

HØRSTOF FINGERBØL SILKE
HÅNDARBEJDE

Folkeskolens formål

§ 1. Folkeskolens opgave er i samarbejde med forældrene at fremme elevernes tilegnelse af kundskaber, færdigheder, arbejdsmetoder og udtryksformer, der medvirker til den enkelte elevs alsidige, personlige udvikling.

Stk. 2. Folkeskolen må søge at skabe sådanne rammer for oplevelse, virkelyst og fordybelse, at eleverne udvikler erkendelse, fantasi og lyst til at lære, således at de opnår tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.

Stk. 3. Folkeskolen skal gøre eleverne fortrolige med dansk kultur og bidrage til deres forståelse for andre kulturer og for menneskets samspil med naturen. Skolen forbereder eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens undervisning og hele dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

Håndarbejde

Faghæfte 9

Undervisningsministeriet 1995
Folkeskoleafdelingen

Håndarbejde

Faghæfte 9

© Undervisningsministeriet,
Folkeskoleafdelingen

Forsidebillede: Kunstmaler Jesper Christiansen
Grafisk tilrettelægger: Anne Rohweder IDD
Grafisk produktion: Rota-Rota

Trykt på 115 g CyclusPrint genbrugspapir

Printed in Denmark 1995

1. udgave, 1. oplag

ISBN 87- 603- 0623- 8

Faghæfte 1-30

ISBN: 87-603-0657-2

Bestillingsnummer: UVM 5-200

UVM 5-222 Helt sæt

Undervisningsministeriets forlag,
Frederiksholms Kanal 25 F, 1220 København K.
Tlf.: 3392 5220 – Fax: 3392 5219
eller hos en boghandler

Indhold

Forord 5

Indledning 8

Formål 9

Centrale kundskabs- og færdighedsområder 10

Læseplan 11

Vejledning 15

Fagsyn 15

Den praktisk-musiske dimension 15

Den tekstile designproces 16

Designbegrebet 17

Eksempler på undervisningsforløb, emner og projekter 19

 Tværfagligt emnearbejde om vejr og vind, drift og drager 19

 Tekstile udendørsaktiviteter 20

 Fra natur over teknik til kultur 21

 Introduktion til symaskinen 21

 Beklædning og brugstekstiler 22

 Formgivning og farvevalg på edb 23

 Tøj, mode og genbrug 23

 Applikationsbroderi på mellemtrinet 24

 Fra form til mønster – fra flade til rumlig form 25

 Tekstiler som kommunikationsmiddel – broderi og kulturhistorie 26

 Fællesarbejde på mellemtrinet 27

Farver og farvelærer 29
Farver på edb 31
Former og dekoration 31
Strikning – teknik eller udtryk 33
Mesterlære – hækling 34
Dukker, drama og animation 34
Tekstile skulpturer 35
Brugsting eller skulptur 35
Rum og scenografi 36

Faglige artikler 36

Kulturhistorien som inspiration 36
Håndarbejde og edb 39
Design som emne 39
Ligeværd og selvværd 40
Forældresamarbejde 41
Miljø og ressourcer 41
Materialelære 42
Virksomhedsformer 42
Håndarbejdsværksted 44

Bilag

Prøvebekendtgørelsen vedr. håndarbejde 46

Forord

Folkeskolens fag og obligatoriske emner er i faghæfterne beskrevet fag for fag, men det er vigtigt at holde sig for øje, at de udgør et samlet hele. De udgør en central del af den ballast, som børn og unge skal bringe med sig ind i næste årtusinde.

Elever modtager mange indtryk og gør mange erfaringer i deres hverdag - i skolen og uden for skolen, og skolens undervisning skal bidrage til, at eleverne kan opnå overblik og sammenhæng. Skolen skal medvirke til, at de mange informationer og erfaringer udvikler sig til indsigt og til forståelse. Og samtidig skal skolen sikre, at eleverne opnår en grundlæggende viden på alle centrale områder.

Indholdet i de enkelte fag er ikke valgt ud fra en forestilling om at udvikle »små fagfolk«. Undervisningen i dansk skal ikke gøre eleverne til dansklærere, i fysik til atomfysikere etc. Læseplanerne udgør rammerne for, hvad enhver ung eller voksen bør vide for at kunne tage stilling til tidens vidtrækkende kulturelle, politiske, økonomiske og miljømæssige spørgsmål. Undervisningen danner også grundlag for fortsat uddannelse, for at kunne skabe rammer om et rigt liv og for at kunne glæ-

des og undres over livets mangfoldighed og dybde.

Derfor må de enkelte fag ikke opleves stykvis og delt. Nogle fag er fælles om en humanistisk forståelse af tilværelsen, nogle fag indeholder en samfundsfaglig dimension, og andre fag giver erfaringer med naturvidenskabelige betragtningssmåder. Nogle fag giver viden om vor fysiske og sundhedsmæssige udvikling, andre giver mulighed for at opleve glæden og nytten ved praktisk bearbejdning af ting i omverdenen ved brug af redskaber. Mange fag udvikler færdigheder i at kommunikere med omverdenen, men ethvert sprog – dansk eller fremmedsprog – er en del af en kultur og må ikke blive til teknik alene. Forholdet mellem sprog og kultur er i særlig grad nærværende for de elever, som ikke er født eller opvokset i Danmark.

Eleverne skal gennem undervisningen erkende både mulighederne og begrænsningerne i fagenes betragtningssmåder. En del af undervisningen skal derfor fremover foregå tværfagligt og projektorienteret. Skolefagene udgør et ordningssystem i vor kulturkreds, men tilværelsen kan ikke forstås inden for de enkelte fags grænser. Behovet for

»sammenhængsforståelse« vil i perioder sprænge fagrammerne. Virkelighedsnær undervisning må tage sit udgangspunkt uden for skolens egen verden, men bearbejdes med de redskaber, der gennem generationer er udviklet inden for fagene.

Lokale læseplaner

I folkeskolelovens § 44, stk. 8 hedder det bl.a.: »Skolebestyrelsen udarbejder forslag til kommunalbestyrelsen om skolens læseplaner«. Og i § 40, stk. 3: »Kommunalbestyrelsen godkender skolernes læseplaner efter forslag fra de enkelte skolebestyrelser«. Loven lægger således op til, at initiativet til læseplansarbejdet tages på skolen. Dog kan der - afhængig af lokale ønsker og behov - være forskellige holdninger til, hvordan arbejdet bør tilrettelægges. Nogle kommuner vil ønske at understrege den enkelte skoles egenart, andre vil ønske at understrege fællestræk ved det kommunale skolevæsen. Ved udarbejdelse af egne læseplaner – eller indarbejdelse af ændringer i ministeriets vejledende læseplaner - skal man være opmærksom på, at også de lokale læseplaner bør skrives, så de angiver nogle overordnede og uomgængelige, men samtidig rummelige indholdselementer.

Samtidig bør de lokale læseplaner afspejle, at man har taget hensyn til folkeskolens overordnede formål, til samspillet mellem opfyldelse af fagets formål, inddragelse af centrale kund-

skabs- og færdighedsområder, elevernes forudsætninger samt undervisningens rammer. Det betyder bl.a., at læseplanerne skal være rummelige og give plads til fordybelse, overblik, sammenhæng og til ligeværdig og udviklende dialog. Det betyder endvidere, at udgangspunktet for undervisningen er elevernes behov, og det betyder endelig, at der i beskrivelse af progression skal tages hensyn til elevernes modenhed og udvikling.

Med folkeskolelovens krav om elevernes ansvarlige involvering i undervisningsprocessen vil skolens læseplaner være et naturligt udgangspunkt for en stadig dialog lærere og elever imellem. Dialogen skal sikre, at valg af arbejdsformer, metoder og stofvalg foregår i samarbejde.

Læreren har samtidig i et forpligtende samarbejde med kolleger og skolens ledelse ansvaret for forberedelse af egen undervisning og for inddragelsen af elever og forældre i relevante beslutningsprocesser.

Integration af edb

Lokalt skal man være opmærksom på, at edb skal beskrives som en integreret del af alle fag, hvor det skønnes, det naturligt kan fremme arbejdet med fagets forskellige områder. Dels skal alle elever have mulighed for at opnå nogle grundlæggende færdigheder, og dels skal fagene inddrage de informationsteknologiske hjælpemidler, hvor

de kan fremme arbejdet med fagenes begreber, emner og metoder.

Et grønt islæt

Af formålet for folkeskoleloven fremgår det, at folkeskolen skal bidrage til elevernes forståelse af menneskets samspil med naturen. Det grønne islæt er ikke kun et anliggende for biologi, geografi, natur/teknik og samfundsfag, men skal indgå i alle fag, hvor det skønnes naturligt i undervisningens sammenhæng. Eleverne skal have mulighed for at forbinde de naturfaglige indfaldsvinkler med andre fags betragtningsmåder og med stillingtagen, engagement, holdninger og handlinger.

Det praktisk-musiske

Den praktisk-musiske dimension er en vigtig del af den almene dannelse, og den skal derfor medtænkes i skolens daglige arbejde. Det skal fremgå af læseplanerne, hvilke muligheder der er i valg af indhold, arbejds- og udtryksformer. Det betyder, at eleverne ikke

blot skal have mulighed for at udtrykke sig praktisk-musisk, men at de også skal have mulighed for at møde en mangfoldighed af oplevelser og sanseindtryk.

Nogle fag er traditionelt gjort til de praktisk-musiske. Det betyder ikke, at de alene står for dette område, men at de både i indhold og arbejdsformer arbejder med det praktisk-musiske. Derfor har de en særlig forpligtelse til at give viden om indhold og arbejdsformer videre, så den praktisk-musiske dimension kan tænkes ind i alle fag, i tværgående emner og problemstillinger med hensyn til både indhold og udtryks- og arbejdsformer.

Jeg ved, læseplansarbejdet har været meget omfattende, og jeg vil gerne igen takke alle, der har bidraget til fornyelsen af skolens indhold. Med disse faghæfter er jeg sikker på, skolerne har fået det bedst mulige grundlag for undervisningen.

Ole Vig Jensen

Indledning

Ifølge lovbekendtgørelse nr. 55 af 17. januar 1995 om folkeskolen udsender undervisningsministeren hermed faghæftet for håndarbejde.

Hæftet indeholder formål, centrale kundskabs- og færdighedsområder, den vejledende læseplan og undervisningsvejledningen for håndarbejde. Endelig indeholder hæftet § 35 fra »Bekendtgørelse nr. 639 af 21. juli 1995 om folkeskolens afsluttende prøver mv. og om karaktergivning i folkeskolen«.

Formål, centrale kundskabs- og færdighedsområder, vejledende læseplaner og undervisningsvejledninger er blevet til gennem et omfattende arbejde i 7 læseplansudvalg støttet af sekretariatsgrupper for hvert af folkeskolens fag og emner. I dette arbejde har medvirket repræsentanter for lærernes og forældrenes organisationer samt andre fagligt og pædagogisk kyndige personer. Virksomheden i læseplansudvalgene har været holdt sammen af et koordinationsudvalg, hvor bl.a. personer med indsigt i ungdomsuddannelserne og repræsentanter for kommunerne har deltaget. Endelig har formål, centrale kundskabs- og færdighedsområder og vejledende læseplaner været forelagt Folkeskolerådet til høring. Undervejs i arbejdet er der modtaget mange og værdifulde ide-

er og reaktioner, som væsentligt har bidraget til at kvalificere resultatet.

Formål og centrale kundskabs- og færdighedsområder er bindende forskrifter for den enkelte lærer. Den vejledende læseplan henvender sig til de kommunale skolemyndigheder med angivelse af, hvorledes en skoles læseplan kan – men ikke nødvendigvis skal – udformes. Undervisningsvejledningen er tænkt som et inspirationsmateriale til brug ved lærerens tilrettelæggelse af undervisningen.

Følgende personer har deltaget i sekretariatsgruppens arbejde:

Konsulent Birgitte Norsker, seminarieadjunkt Birgitte Jensen og lærer Mette Jørgensen.

Leder af sekretariatsgruppen:
Fagkonsulent Jytte Fromberg

I øvrigt ønsker gruppen at takke en udvalgt baggrundsgruppe og Susanne Ostrowski fra Foreningen af Danske Håndarbejds lærere for deres bidrag til arbejdet ved jævnlige kommentarer udsendte forslag og indsende kritiske og konstruktive bemærkninger.

Ivan Sørensen

Formål

Formålet med undervisningen i håndarbejde er, at eleverne ved skabende håndværksmæssigt arbejde opnår livsnære erfaringer og bliver i stand til at overskue samspillet mellem forestilling, planlægning og udførelse og udvikler færdighed i at formgive og fremstille ting, der har æstetisk og funktionel værdi.

Stk. 2. Gennem udfordringerne i den tekstile designproces får eleverne

mulighed for at opleve arbejdsglæde, fællesskab og følelsesmæssigt engagement. Derved udvikler eleverne tillid til egen formåen og erkender værdien af æstetisk-praktisk arbejde.

Stk. 3. Eleverne skal blive fortrolige med tekstil kultur og udtryksform, så de bliver i stand til at vurdere, udvikle og formidle den materielle kultur, de selv og andre skaber og bruger.

Centrale kundskabs- og færdighedsområder

Faget er karakteriseret ved, at det skabende håndværksmæssige arbejde indgår i et tæt samspil med kulturelle og samfundsmæssige forhold.

Der arbejdes med beklædning og brugstekstiler, billeder og skulpturer, rum og scenografi, hvor udtryksformerne er af såvel æstetisk som funktionel art.

Arbejdet foregår i hele processer: Fantasi, idé og behov danner udgangspunkt for eksperimenter, analyser, overvejelser og fører til udformning af et konkret produkt. Arbejdsmetoder og -teknikker, redskaber og materialer er af væsentlig betydning for kvaliteten af arbejdet. I processen skal produktet til stadighed vurderes og forbedres i forhold til de sammenhænge, det kommer til at fungere i, og dermed danne grundlag for det videre arbejde.

Kundskaber og færdigheder erhverves inden for følgende områder, der i praksis indgår i et tæt samspil, med forskellig vægtning afhængig af det valgte emne:

Den håndværksmæssige virksomhed

Arbejdsmetoder og teknikker, der

anvendes ved fremstilling af tekstile produkter.

Anvendelse og vurdering af materialer og redskaber, maskiner og andre teknologiske hjælpemidler, der bruges i tekstile arbejdsprocesser.

Tekstile materialers oprindelse, egenskaber og fremstilling.

Ergonomiske og arbejdsmiljømæssige forhold.

Den skabende virksomhed

Mangeartede sansepåvirkninger og oplevelser som grundlag for brug og vurdering af forskellige æstetiske udtryksformer.

Tekstil design, herunder komposition, farve, form, funktion og materialer og samspillet herimellem.

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

Æstetik og funktion og deres indbyrdes forhold.

Naturgivne og kulturelle forudsætninger for menneskets udformning og anvendelse af tekstiler.

Forbrug i videste betydning samt de mekanismer, der styrer forbruget og påvirker mode og design.

Tekstiler som kommunikationsmiddel. Forskellige kulturmønstre, deres samspil og gensidige påvirkning.

Læseplan

Hovedvægten lægges på det skabende håndværksmæssige arbejde med fremstilling af ting. Glæden og udfordringen ved at omsætte egne ideer, fordybe sig i designprocessen og kunne forvandle tekstile materialer til konkrete produkter er grundlæggende for undervisningen i håndarbejde.

Kulturhistoriske og samfundsrelevante aspekter er væsentlige som inspiration og forståelsesramme.

Håndarbejdsundervisningen foregår i et arbejdsfællesskab, hvor også samtalen om valg af tekstile arbejds- og udtryksformer indgår.

Kriterier for valg af indhold

De valgte materialer, teknikker, metoder og produkter skal være relevante og autentiske i forhold til det overordnede tema, undervisningens mål og eleverne. Arbejdes der fx med en historisk periode, vælges oprindelige materialer eller teknikker.

Valg af indhold skal relateres til elevernes praktiske hverdagserfaringer og nære omverden og lægge op til en forståelse af menneskers brug af tekstiler.

Moderetninger og tendenser i samfundet må ses som inspiration for valg af tekstile udtryksformer.

Arbejdsprocessernes længde skal varieres, så der bliver mulighed for både hurtigt afsluttede forløb og længerevarende projekter.

Indhold i undervisningen

I ethvert håndarbejdsforløb indgår den håndværksmæssige og den skabende virksomhed samt det samfundsmæssige og kulturelle indhold i et tæt samspil med forskellig vægtning afhængig af det valgte emne. Eleverne arbejder inden for følgende tre hovedområder:

- beklædning og brugstekstiler
- billeder og skulpturer
- rum og scenografi.

I ethvert forløb tages stilling til: form, farve, funktion, materiale, redskab og teknik.

Indhold og arbejdsformer

Den håndværksmæssige virksomhed

Eleverne arbejder med:

- fremstilling og bearbejdning af tekstile materialer

- formgivning og konstruktion af tekstile produkter
- vurdering og anvendelse af fagets materialer og redskaber, teknikker og metoder, maskiner og andre teknologiske hjælpemidler
- tekstile materialers oprindelse og fremstilling, egenskaber og efterbehandling
- ergonomiske forhold og arbejdsmiljø
- almene fagudtryk.

Det er et karakteristisk træk for håndværksmæssig kunnen, at eleverne tilegner sig viden og færdigheder ved at iagttage lærerens handlinger og derefter øver sig og handler for at realisere egne ideer.

I arbejdsprocessen får eleverne færdighed i brug af relevante teknikker samt fagets redskaber og maskiner.

Med afsæt i de håndværksmæssige færdigheder og under gensidig inspiration arbejder eleverne individuelt med at give deres ideer fysisk form, som fx at forvandle garn og stof til trøje og taske.

Den skabende virksomhed

Eleverne arbejder med:

- sansepåvirkninger og oplevelser som grundlag for æstetiske udtryksformer
- tekstil design: kompositionsprincipper, farver og farvelæresystemer, betydning af farvevalg og sammensætning, form, formlære, opbygning af flader og rumlige

former, funktion, materialernes egenskaber og udtryksmuligheder samt samspillet med farver og form.

Med udgangspunkt i egne forudsætninger, oplevelser og indre billeder arbejder eleven selvstændigt, spontant og intuitivt, hvorved forsøg - måske også fejl og tilfældigheder - kan føre til overraskende resultater. Der skal være mulighed for fantasi, leg og fordybelse, så fremgangsmåder og tekstile teknikker kan bruges utraditionelt.

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

Eleverne arbejder med:

- naturgivne og kulturelle forudsætninger for menneskets udformning og anvendelse af tekstiler
- vedligeholdelse og fornyelse af den tekstile kulturarv, herunder historiske og samtidige kulturmønstre, hvordan de spiller sammen og påvirker hinanden
- ressourcer og miljø, herunder økologiske og økonomiske problemstillinger i forbindelse med produktion og forbrug
- mode og design
- tekstilers betydning som kommunikationsmiddel, der kan udtrykke stemninger, oprør og håb samt signalere holdninger og normer.

I undervisningen indgår forskellige former for formidling af elevernes og andres arbejder. Udover elevernes egne udstillinger, fremførelser og optræden

indgår museums- og udstillingsbesøg. Lokale håndværkere, kunstnere og andre ressourcepersoner, der arbejder inden for det tekstile område eller som inspiration for dette, kan inddrages i undervisningen.

Hensyntagen til ressourcer og miljø er et vigtigt aspekt i faget. Samspillet og modsætningerne mellem det etiske og æstetiske indgår i diskussioner og danner grundlag for valg.

Indholdet afhænger af de emner, eleverne arbejder med og er her angivet ved eksempler:

Beklædning og brugstekstiler

- Skitsetegning, måltagning, konstruktion og anvendelse af papirmønstre, principper for ændringer deraf samt skiftet fra to- til tredimensionel form
- Farvevalgets betydning for det personlige udtryk
- Samspillet mellem materialer, funktion og ressourcer
- En alsidig og varieret brug af hånd- og maskinsyningsteknik
- Masketeknikker, vævning, dekorationsteknikker m.m. og brug af dertil hørende materialer og redskaber
- Spændingen mellem det æstetiske udtryk og funktionen.

Billeder og skulpturer

- Skitsearbejde og principper for komposition med opbygning af flader og rumlige former

- Overvejelser og problemer i skiftet fra tråd til flade til rumlig form
- Rytmen i et mønster eller ornament, samspillet mellem geometriske og organiske figurer, balance, harmoni og spænding
- Farver, deres indbyrdes påvirkning samt betydningen af forskellige farvevalg
- Materialernes forskellighed, deres tekstur og kvalitet, anvendelses- og udtryksmuligheder
- Varierede dekorationsteknikker som fx broderi, stofmaling og tryk, applikation, quiltning, filtning, maskin- og håndsugning.

Rum og scenografi

- Fremstilling af tekstiler til skolens rum og boligen
- Tekstilers betydning for udformning af et miljø
- Brug af tekstiler ved udformning af teaterum og dukketeater, kulisser, rekvisitter og kostumer
- Teaterkostumers anvendelse og muligheder i forbindelse med at formidle oplevelser og stemninger.

Informationsteknologi

I designprocessen kan eleverne bruge computeren til at

- eksperimentere, skitsere og afprøve forskellige former og farver
- fastholde umiddelbare indtryk og bevare bearbejdede udtryk
- konstruere, vurdere beregninger og få udtegnet mønsterformer i valgte størrelser

- søge i databaser af faglig karakter
- opbygge modeller, med henblik på analyse eller simulering.

Eleverne skal arbejde med tegne- og maleprogrammer.

Computeren skal indgå i arbejdsprocesserne på lige fod med andre hjælpemidler og maskiner og kvalificere valg af form, farve og funktion.

Eleverne skal opøves i at analysere og vurdere, hvornår computeren er det mest hensigtsmæssige hjælpemiddel, og hvilken betydning brugen af computeren har for arbejdsprocessen.

Begreber og metoder skal udvikles i takt med den teknologiske udvikling inden for det tekstile område, ligesom udviklingen inden for tekstilindustrien og de tekstile uddannelser skal have afsmittende virkning på fagets emnekreds.

Håndarbejde som valgfag

Valgfagsundervisningen skal bygge på det obligatoriske forløb.

Undervisningen vil være en fortsat og mere dybtgående beskæftigelse med designprocessen, tekstile udtryksformer og tekstile emner og projekter.

Eleven skal planlægge, formgive og fremstille ting af æstetisk og funktionel værdi. I ethvert arbejde skal der indgå begrundede valg af materialer, teknikker, form og udtryk samt stillingtagen til økonomi og forbrug. I elevernes arbejde med designprocessen indgår også

- kulturhistorien som inspiration og forståelsesramme
- samfundsmæssige og kulturelle forhold som udgangspunkt for diskussioner og valg
- tekstiler som kommunikationsmiddel.

Der arbejdes med beklædning og brugstekstiler med øget vægt på selvstændighed i den tekstile designproces. Når der arbejdes med billeder og skulpturer, er det vigtigt, at eleven eksperimenterer og er nyskabende i forhold til tekstile udtryksformer. Emner og projekter med rum og scenografi vil ofte foregå i samarbejde og samklang med andre musiske aktiviteter som drama, musik, bevægelse, dekoration og udsmykning.

Elevernes ideer og ønsker er udgangspunktet og formuleres i hvert emne og projekt i samarbejde med læreren.

Vejledning

Fagsyn

Tidligere var håndarbejde et håndværksfag, hvor udgangspunktet var nytte og nødvendighed, og indholdet drejede sig om teknikker, den rigtige fremgangsmåde og reproduktion.

Håndarbejde har udviklet sig til et fag, der lægger vægt på elevernes skabende håndværksmæssige arbejde. Der tages udgangspunkt i elevernes ideer og nysgerrighed, som medvirker til, at de producerer ting med æstetisk og funktionel værdi. Det betyder, at der ikke er nogen faste teknikrækker eller discipliner, men at relevante teknikker vælges og læres i forhold til elevernes individuelle mål og fælles mål. Der lægges vægt på den tekstile designproces som grundlaget for arbejdet.

Hjælpsomhed, at komme til orde og at lytte, er sammen med medbestemmelse og ansvarlighed nøgleord for den stemning, der gerne skal opstå, for at give rum for arbejdsglæde og skabende arbejde. Det er ofte aktualiteten og hverdagserfaringerne, der er bestemmende for, hvilke emner, materialer og udtryksformer, der arbejdes med, men også kulturhistorien med sine mange spændende historier eller påtrængende ressource- og miljøspørgsmål kan være udslagsgivende for ind-

holdsvalg og dermed det endelige produkt. Arbejdet og produktet skal være nyttigt, ikke i en økonomisk forstand, men for elevens udbytte af undervisningen. Sanserne og fantasien skal have noget at arbejde med så de livsnære erfaringer, der er tæt knyttet til håndværk og skabertrang, øges. Der skal stilles kvalitetskrav til materialer, redskaber og produkter. Gode materialer og de rigtige redskaber er forudsætning for det gode arbejde og glæden ved en færdig ting.

Den praktisk-musiske dimension i håndarbejde

Den praktisk-musiske dimension handler om undervisning, altså visning af undere, at sanse og erkende, forvandle og skabe, danne og udtrykke.

Den praktisk-musiske dimension er mere end de almindelige 4 fysiske dimensioner: punktet, linien, rummet og tiden. Den er grænseløs og opstår i glimt.

I den praktisk musiske dimension indgår erkendelses-, udtryks- og arbejdsformer knyttet til et indhold af kunstnerisk og kulturhistorisk art. Dette indebærer praktiske færdigheder, altså håndværk i bred forstand.

Billedet fjernet på grund af ophavsret

»Den praktisk-musiske dimension ser jeg som en af disse åbne flettede frugtkurve. Uden den praktisk-musiske dimension, uden frugtkurven ligger frugterne som nedfaldsfrugt rundt omkring på græsplænen, men samlet op i kurven får de en sammenhæng – i skønhed ligger de kind mod kind.« Citat: Rose Marie Tillich.

Det praktisk-musiske kan forekomme på alle niveauer i undervisningen, i udgangspunktet, oplevelser undervejs i processen eller som et resultat af et forløb. Det kan være udtrykket, stemningen, modet, spontaniteten, tilliden og åbenheden over for de umulige spørgsmål og skæve svar.

Håndarbejde har i sig muligheder for at den praktisk-musiske dimension kan opstå, men lærerens valg er afgørende for, om dette sker. Det gælder ved valg af indhold, men også ved at give eleverne mulighed for mangeartede sanseoplevelser – musik, poesi, litteratur, billeder, film, tøj og ting,

mødet med musiske mennesker og begivenheder, dramatisk og kropslig udfoldelse.

Den tekstile designproces

Eventyr og sovedyr

Sovedyr er ikke som andre dyr. De kommer frem ved sovetid og lever op i den korte tid mellem godnathistorien og søvnen. De vågner op hele natten, hver gang der er brug for dem. De sover om dagen med åbne øjne, og de hører til i eventyrenes verden. Derfor ser de ud, som de gør.

**Billedet fjernet på grund
af ophavsret**

Bekymringsdukker. Tegning: Ann Merete Ohrt.

I Mellemamerika har man specielle sovedyr, der kaldes for bekymringsdukker. De lægges under hovedpuden om natten, og man kan betro alle sine bekymringer til dem.

Hvordan ser et sovedyr ud? Hvad skal det kunne? Hvad skal det laves af og hvordan? Hvordan skal mit sovedyr se ud? Ideerne omsættes i ord og skitser. I samarbejde findes den endelige form.

Der vælges materialer og farver, og det praktiske arbejde ved symaskinen eller arbejdsbordet starter. Når alle sovedyrene er færdige, stilles de op til den afsluttende parade, inden de marcherer hjem og vækkes til live for korte stunder i et måske langt liv.

Designbegrebet

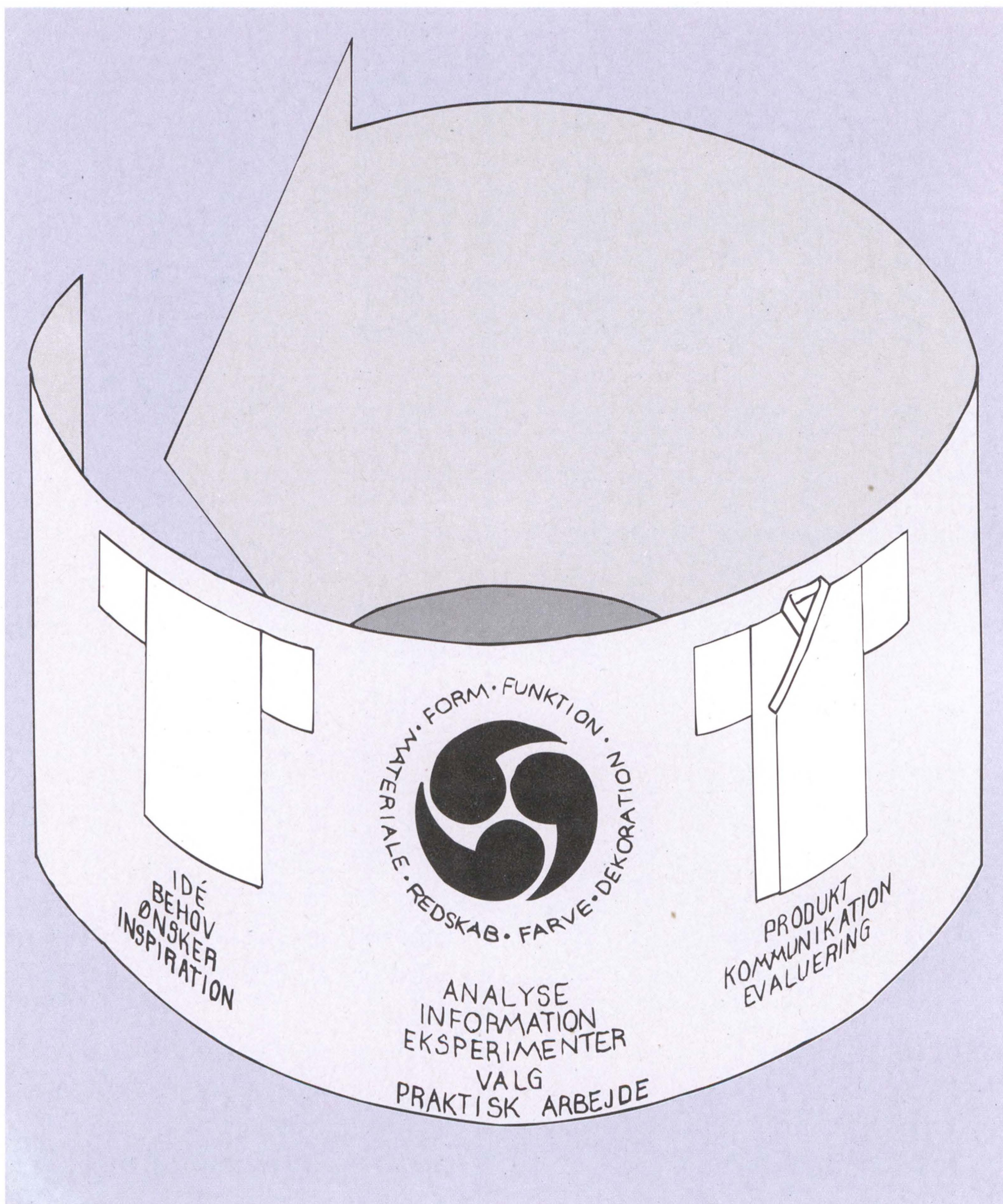
Design som begreb har mange definitioner alt efter om det drejer sig om

håndværk, kunsthåndværk eller industriel design.

Her defineres begrebet design som udformning af ting, der tager hensyn til funktion, æstetik og kommunikation. Dvs. der foretages bevidste valg i forhold til, hvordan tingene skal bruges, se ud og hvilke signaler de skal sende.

Den tekstile designproces kan sammenlignes med projektarbejdsformen, hvor eleverne arbejder et projekt helt igennem fra idé til færdigt produkt.

Den tekstile designproces lægger op til mange valg undervejs i processen. Disse valg skal træffes på baggrund af den viden og færdighed, eleverne har om fx farver og komposition, redskaber, teknikker og materialer, men denne viden og færdighederne skal udvides undervejs i arbejdet. I processen indgår, at eleverne søger inspiration og informa-

Den tekstile designproces er en hel proces. Fantasi, idé og behov danner udgangspunkt for eksperimenter, analyser, overvejelser og fører til udformning af et konkret produkt. Arbejds-metoder og teknikker, redskaber og materialer er af væsentlig betydning for kvaliteten af arbejdet. I processen skal produktet til stadighed vurderes og forbedres i forhold til de sam-menhænge, de kommer til at fungere i, og dermed danne grundlag for det videre arbejde. I designprocessen indgår oplevelsen og glæden ved selv at medvirke i den håndværksmæssige og æstetiske udformning af produktet.

Tegning: Ann Merete Ohrt efter idé af Hanne Meedom.

tion, at de eksperimenterer og forsøger. Nogle færdigheder og kundskaber tilegnes ved delkurser undervejs. Selve det praktiske arbejde med fremstilling af ting er den største del af arbejdet, men det kan ikke stå alene, der skal være det nødvendige forarbejde/valg og det skal afsluttes med en evaluering, der indeholder både en bedømmelse af indhold, arbejdsproces og produkt. I afslutningen af forløbet indgår kommunikationen. Det kan fx være en udstilling, opvisning, forestilling, tableau, fremlæggelse, arbejdende værksteder, drama og leg.

Den tekstile designproces kan også bruges som en planlægnings og evalueringsmodel.

Eksempler på undervisningsforløb, emner og projekter

Disse følgende eksempler er både egentlige undervisningsforløb og dele deraf, og de er beskrivelser af idéer til undervisning i håndarbejde. Nogle er ganske korte idéer, mens andre er detaljerede beskrivelser af forløb. I eksemplerne som helhed indgår beskrivelser af lærerrollen og undervisningsformer, elevernes arbejdsformer og undervisningens organisering. Der gives også eksempler på, hvordan faget kan være udgangspunkt for eller medvirke i tværgående emner og problemstillinger. Før hvert eksempel vil der være en kort beskrivelse af, hvilke principper, dimensioner, faglige eller

tværgående aspekter, der specielt er vægtet og beskrevet.

De er bevidst meget forskellige for at vise, at det er eksempler og ikke opskrifter. De viser kernen i en idé, der skal nytænkes og bearbejdes til eget brug.

Eksemplerne kan for de flestes vedkommende bruges på forskellige niveauer, men der skal i valg og planlægning tages hensyn til elevernes idéer, ønsker og formåen, således at man går fra det enkle til det mere sammensatte og komplicerede.

Indhold, arbejds- og udtryksformer fra håndarbejde kan bruges i andre fag eller tværgående samarbejde. Derfor kan håndarbejds læreren med udgangspunkt i eksemplerne vise fagets muligheder i teamsamarbejdet og udnytte det i planlægningen af kortere eller længere forløb, emnearbejder og projekter.

Tværfagligt emnearbejde om vejr og vind, drift og drager

I dette eksempel er der lagt vægt på at beskrive, hvordan håndarbejde kan bidrage med arbejds- og udtryksformer, samt hvilke faglige aspekter af håndarbejde, der arbejdes med og læres.

Blæsevejr med det!

Vejret kan vi ikke gøre noget ved, men vi kan lege i det, lære om det, eksperimentere med det, måle det og nyde det. I et tværfagligt arbejde om vejret kunne man arbejde med: Drager. Hvorfor hedder det drager? Hvor kommer dragerne fra, og hvad har de

været brugt til? Var det bare leg, eller var det også alvor. Der er meget spændende historie i drager, der er kultur og eventyr, gamle og nye og dine egne. Hvordan kan en drage flyve? Hvad sker der, når den letter? Hvilket vejr er bedst til drageflyvning? Der kan stilles mange spændende og relevante spørgsmål, der lægger op til eksperimenter med former, vægt og vejr. Lav din egen drage: hvordan skal den se ud, hvilken form og hvilke farver og dekoration. Hvilke materialer egner sig til drager? Brug et maleprogram og afprøv mange forskellige dekorationsmuligheder. En holdbar drage kan sys i stof. Hvordan skal stoffet være? Efter valg af dekorationsskitse tegnes op på stoffet, og dekorationen males eller applikeres på. Dragen samles og monteres. Så starter legen og kampen med vinden.

I emnet om vejr og vind kan man også arbejde med vindposer og vimpler, flag og frisbees, faldskærme og sejl. Man kommer ind på vindtæt stof, materialer og helt nye materialer til sejl og vindtæt tøj.

Tekstile udendørsaktiviteter

I det følgende eksempel lægges vægt på, hvilke muligheder naturen og alt det derude giver, både de naturmaterialer, der findes i naturen, bearbejdning af naturen og dens materialer, naturen som formgiver og inspiration og legen i og med naturen. Og naturen som et af skolens rum.

Lejrskoler, ekskursioner, besøg på naturskoler, skovture eller hen i parken –

der er mange muligheder.

Naturen giver mange råmaterialer, der kan bearbejdes eller bruges direkte.

Kan man strikke med tang?

Pluk de rigtige planter eller svampe, farv garnet over et bål, tegn små enkle skitser i dagbogen, der såmænd godt kan bestå af billeder med ganske få forklarende ord. Tag garnet og minderne med hjem og væv på en enkel lille væveramme billederne fra lejrskolen på Særløse Overdrev eller...

På en væveramme lavet af grene kan man væve et langt øjebliksbillede af netop stedet, netop på det tidspunkt eller som afslutning på en tingfinder-tur i skoven. Kan man væve med græs og stængler? Kan man lave smykker af fjer, hestehår og bark? Kan man...? Pilegrene, med gæslinger, med blade og ganske bare kan flettes til kurve og skulpturer.

Knapper af enebærtræ og muslingeskaller. Smykker af grov sejlgarn og hvad havet i sin gavmildhed giver fra sig: stumper af tovværk, haj- og konksnegleæg og måske et stykke rav. Tangparykker, skræppeskørter og flettede sivhatte. Lav et billede i strandkanten ved lavvande med skaller, tang og grenstykker, sten og matte afrundede glasskår, måske en havfrue som havet har taget tilbage inden næste morgen. Nogle af disse ting kan bruges, når man skal fremstille papir. Det bliver så det papir, der fortæller, hvor du var, og hvordan der så ud. I papirmassen kan næsten alle naturmaterialer indgå, bare de er små nok eller tynde nok. Kunne

du tænke dig at lave dit papir i vandkanten, så det kom til at ligne stranden? Eller vil du forstærke vindens susen i piletræerne ved at opstille vindharper?

Fra natur over teknik til kultur

Det følgende er et eksempel på, at eventyr og det fabulerende kan spille sammen med det naturfaglige.

Eventyrlig filtning

En klasse har eventyr som tværgående tema. Inspireret af en eventyrfortælling opfinder børnene deres eventyrvæsen og begynder at tegne nogle forslag uden for mange detaljer. De vælger et stykke karteflor i den farve, væsnet skal have, og filter det. Det klippes så ud efter tegningen.

De karter lys uld til baggrund, lægger ulden tyndt ud. Hver elev filter en firkant på baggrunden ganske let og lægger det udklippede væsen på sammen med eventuelle detaljer i andre farver og filter det hele fast. Der kan også filtes huler, bakker, slotte og træer og meget mere på tæppet, fx med skulpturel effekt.

Tæppet hænges op i klassen og kan fremover danne udgangspunkt for mange spændende eventyr og fortællinger.

Dette undervisningsforløb giver eleverne en viden om, hvordan man kan omforme naturmaterialer til et tekstilt udtryk. De oplever fornemmelsen af ulden i det varme sæbevand og lærer om uldens egenskaber og behandling. De prøver at klippe, karte og vaske.

De arbejder både individuelt med deres egen figur og er fælles om det store tæppe, som til evighed har en plet af dem selv.

Introduktion til symaskinen

Eksemplet skal vise, hvordan en basisfærdighed kan læres ved at eksperimentere og undersøge og alligevel resultere i en brugbar ting. Lærerens rolle er mesterens, der viser hvordan, men også inspirerer. Arbejdet er i høj grad individuelt eksperimenterende og undersøgende, men med fælles fremvisning af »egne opfindelser« som del af evalueringen undervejs og bagefter.

Vild syning

Symaskinen er et meget væsentligt og spændende redskab, der signalerer faglighed og professionalisme. Lad eleverne få kendskab til maskinens muligheder ud fra »Frie øvelser«.

- Hvad er nødvendigt for at bruge maskinen? Fx at kunne tråde, sy, hæfte ende...
- Hvilke funktioner ligger gemt i de enkelte knapper? Fx at variere længde og bredde på sting, forskellige stingtyper som slangesøm, stræksøm, syning med sænket transportør...
- Vær din egen mekaniker. Fx at åbne og rense maskinen, smøre den, skifte nål...

Eleverne kan eksperimentere og afprøve maskinen, ved at sy stof sammen, sy lag på lag, zig-zagge, sy pynte-

syning, stoppesyning osv. Det der ikke lykkes klippes væk.

Med en søger kan man finde et område, som ser særlig godt ud. Klip det ud. Det kan bruges til kalenderomslag, billede eller kort. Det kan også, efter at være betrukket med plastik, bruges til en pung eller et etui.

Beklædning og brugstekstiler

Eksempler på det gode håndværk på 4.-5. klasses trin og på undervisningsdifferentiering med hensyn til individuelle og fælles mål.

For at elevens fremstilling af et produkt skal lykkes, og man kan betegne det som godt håndværk, skal det:

- fungere efter hensigten
- se ud som eleven havde forestillet sig
- have et personligt udtryk.

Brugstekstiler – formgivning

En brugsting, som en taske eller pose, gerne formgivet til en bestemt opbevaringsfunktion. Det kan være til et kamera, penge, fiskestang eller andet. Valg af materialer er afgørende for funktionaliteten, fx vandtæt, slidstærkt eller stødabsorberende, men også i forhold til opgavens sværhedsgrad. Det rigtige tilbehør i form af trykknapper, burrebånd, snore eller lignende kan være genveje til løsninger og give produktet et professionelt finish.

Beklædning

Enkle former for beklædning, som shorts, bluse eller hat, er gode og klas-

siske startopgaver. Opgaven kan godt være fælles for en klasse, men med mulighed for individuelle løsninger. Elevens personlige valg i forhold til farve, form og materialer er vigtig: skal tøjet være løstsiddende eller stramt, kort eller langt, ensfarvet eller spraglet? Forskellige løsningsmuligheder m.h.t. lommer, lynlåse, stikninger eller lignende, har også betydning for elevens oplevelse af produktet.

Dette at sy tøj til sig selv, kan også indgå i et overordnet emne om tøj, der er velegnet på mellemtrinnet.

- Vær din egen modeskaber.
Hvis du bestemte moden, hvordan skulle drenge/piger så gå klædt? Tegn forskellige forslag, vælg et, som du kunne tænke dig at sy.
- Hvad får man for x kr?
Gå i tøjbutikker og »køb« ind for beløbet. Begrund og beskriv dine valg.
Læreren fotograferer indkøbene. Londons hotteste tøj- og skobutikker er flyttet ind i 4. kl. Gå på indkøb dér.
- Lav et modeblad med tegninger og beskrivelser af moden før og nu. Artiklerne kan handle om badetøj, sportstøj, arbejdstøj, mærketøj...
- Hvor laves tøjet og hvor kommer det hen når vi kasserer det?
Besøg en fabrik, systue, modeskaber, designskole eller lignende, genbrugsbutikker, sortering, tvist, kapok osv.
Hvad kan vi få ud af noget gammelt tøj?

Formgivning og farvevalg på edb

En klasse på mellemtrinnet har ønsket at sy noget tøj til sig selv. Efter at have talt om det i klassen er ønskerne blevet til shorts, T-shirt og gamacher. Formgivning og farvevalg planlægges at skulle foregå ved hjælp af edb, for at kunne lave flere udkast og skitser på kort tid, og derved have et kvalificeret grundlag for endeligt valg.

Indskannede enkle tøjformer inden for de valgte kategorier hentes frem på skærmen i et maleprogram. Disse bruges som en grundform, hvor ændringer i fx længde og vidde tegnes ind. Undervejs gemmer eleverne deres udkast på egen diskette, så de kan gå tilbage og genoptage tidligere ideer. Ud fra de bedste forslag vurderer og vælger eleven i samarbejde med læreren og evt. andre elever den form, der skal arbejdes videre på. Der kan indtegnes snitlinier, slidser, lommer o.l.

Når formen er fastlagt, formgivningen er tilfredsstillende, arbejder eleverne videre med farver. De eksperimenterer med forskellige mønstrede eller ensfarvede udfyldninger af flader, og beslutter hvilket motiv, der skal omsættes til papirmønster og arbejde videre med til det færdige produkt.

I arbejdet med farver kan man på forhånd have taget stilling, til hvilke muligheder der er, og lave en palet, der viser disse muligheder.

Tøj, mode og genbrug

Ofte vil eleverne selv have en idé om et produkt eller måske en helt klar opfattelsen af, hvordan det skal se ud. Her er det væsentligt, at læreren forstår at sætte sig ind i elevens tanker og være rådgivende m.h.t. tilrettelæggelsen af arbejdsgangen.

Ofte handler det om at følge moden, vise stil og sende de rigtige signaler.

Det kan være så forskelligartede udsagn som:

- »det skal ligne det jeg har set i et blad!
- det skal være enormt sejt, dyrt, punket og sort!
- det skal se yndigt ud og være let at vaske og stryge!«

Produktets udformning følger naturligvis også moderetninger. Jakken kan være af omsyede plaider, hvor eleven selv har konstrueret papirmønstret det ene år, og året efter er det habitjakker, hvor det vil være oplagt at bruge et færdigt snitmønster, eventuelt med tilretning og ændringer.

Genbrug – at skabe og skabe sig

En opgave i valgfagsundervisningen kunne lyde: »Skab dig en dragt, der ligner en million, men ikke må koste noget!«

En brugt kjole, jakkesæt eller lignende kan sys om og suppleres med dele fra andet tøj, eller materialerne kan bruges i en helt ny sammensætning. Billige materialer og reststof kan bruges til skørter og lignende, og pailletter og tyl kan være det, der sætter prikken over

i'et. Aftal en fest, karneval, opvisning eller lignende, og før jer frem.

Tekstilfabrikken

Som en mulighed for at lave håndarbejde på en helt anden måde, kan man efterligne en tekstilfabrik. Der kan produceres mange af samme produkt på samlebånd.

Det kan være, klassen skal til Norge og har brug for anorakker, eller at billedkunst ønsker sig nye forklæder. Det giver mulighed for at dele arbejdsprocessen op i mindre, over- skuelige enheder og i forskellige jobtilbud. Klassen kan arbejde som en selvstyrende enhed, eller jobbene kan fordeles efter lyst og evner.

»Tekstilfabrikken« kan også have det formål, at det bliver muligt at fremstille et produkt, der ligger ud over den enkeltes formåen, ved netop at fordele arbejdet, så gruppens ressourcer bliver udnyttet. Det giver også mulighed for at skabe plads til de elever, der ikke synes, at håndarbejde lige er noget for dem. Det vil være oplagt at komme ind på monotone arbejdsprocesser og belastende arbejdsstillinger, specialisering, priser og andre forhold, der omhandler arbejdsmarkedet. Men samtidig er det en oplevelse for klassen i fællesskab at arbejde på et stort samlet projekt.

Applikationsbroderi på mellemtrinnet

Forløbet skal vise en måde, hvorpå man kan udtrykke sig gennem et tekstilt arbejde. Der skildres, hvorledes undervisningsdifferentiering finder

sted i vekselvirkningen mellem det fælles og det individuelle.

Hovedpuder – ansigter, portrætter og andre hoveder

Hver elev fremstiller en pude. Der skal arbejdes med skitsetegning, overførelse af motiv til stof og applikationsbroderi.

Undervisnings-, arbejdsformer og forløb:

- Fælles oplæg med ansigter/portrætter. Dette kan fx være besøg på et museum, hvor der findes mange malerier eller tekstile billeder med ansigter, dias, cd-rom eller elevernes medbragte billeder/fotografier, billeder fra blade og bøger. Endvidere kan eleverne se sig i et spejl, studere hinanden to og to samt male sig eller hinanden med ansigtsmaling eller sminkefarver. Samtalen kan dreje sig om ansigtets form, ansigtspartiernes placering i forhold til hinanden, rynker, folder samt om, hvad der har betydning for at opnå et bestemt ansigtsudtryk.
- Når eleverne er færdige med deres skitsetegninger, hvorunder de får løbende individuel vejledning, tager de i samarbejde med læreren og måske hinanden beslutning om, hvilken skitse hver enkelt elev skal bruge som grundlæggende motiv for broderiet.
- Skitsen overføres på stoffet efter at være ændret på kopimaskinen til den ønskede størrelse.

- Fælles gennemgang og introduktion ved indførelse af applikationsbroderi, dvs. materialer, påsyning af stof og fladeudfyldninger ved hjælp af stof og sting.
- Klasesamtale om, hvordan man v.h.a. stoffets og garnets struktur og plasticitet kan frembringe forskellige virkninger, hvad gør fx et ansigt sjovt eller uhyggeligt, at man for at opnå reliefvirkning ved fx næse, mund og kinder kan lægge fyld ind mellem bund- og applikationsstof. Stingenes udførelse har betydning for holdbarheden og for udseendet.
- Individuelt arbejde med skitser, broderi og montering. I denne del af forløbet vejledes eleverne individuelt både ved instruktion i broderistingene og i art og antal af sting, der kan varieres i forhold til elevens interesse og færdighed.
- Når broderiet er færdigt, sys betrækkene sammen, og puderne fyldes ud.
- Afslutningsvis laves en pudeudstilling, og forløbet evalueres.

Fra form til mønster

– fra flade til rumlig form

Ideerne og eksemplerne tager udgangspunkt i koblingen mellem håndarbejde og matematik, i praktisk anvendt matematik til tekstile udtryk.

Når man arbejder med ornamenter, mønstre og borter bruges og læres matematiske begreber fra geometrien i praksis, eksempelvis spejling, drejning o.a.

Dekorativ leg med geometriske figurer

Med passer tegner eleverne cirkler, og gennem opdagelser lærer de at dele dem i halve, fjerdedele og sjettedele osv.

De leger videre med passeren og forvandler cirklerne til blomster eller abstrakte figurer, som kan bringes til at dække hinanden ved geometriske flytninger.

Mindst to udkast farvelægges og disse udkast udstilles. Eleverne vælger hver den blomst eller figur, de synes bedst om. Den kopieres over på mønsterpapir. De sætter de forskellige stoffer sammen og syr blomsterne og figurerne som applikation på et baggrundstof. Eleverne kan til sidst sætte deres enkelte arbejder sammen til en lang frise eller et stort vægtæppe til klasseværelset. Det kan fx ske efter bestemte farveprincipper eller efter umiddelbart indfald.

I ovennævnte eksempel indgår indholdselementer fra matematik, billedkunst og håndarbejde i udførelse af decorationen, og ingen af delene kan undværes.

Æsker, terninger, bolde, telte, huler og meget andet

Hvad sker der, når man rejser trekanter på højkant og sætter dem sammen? Hvis man bliver ved længe nok og er heldig – dvs. hvis man har brugt tre ligebenede trekanter – når man måske frem til at have en pyramideform foran sig. Er modellen for bred og lav, for høj og smal, må man i gang med at ændre på forholdet mellem benenes og

grundliniens længde og ændre til den ønskede størrelse.

Man kan vælge at bruge denne form til mindre ting som fx punge eller tehætter, men man kan også sy et telt. Her bliver opgaven at forsyne den ene side med en åbne/lukkemekanisme, og desuden finde en måde hvorpå teltet kan stå oprejst, lave/skaffe teltstænger og få dem til at sidde fast.

At leg med trekanter kan føre til et telt, er en blandt mange muligheder, hvor der ved at eksperimentere med at udforme og fremstille rumlige og rummelige tekstile produkter anvendes indhold og arbejdsformer både fra matematik og håndarbejde.

Tekstiler som kommunikationsmiddel – broderi og kulturhistorie

I eksemplet lægges vægt på, at eleverne præsenteres for tekstilers brug gennem tiderne og stadig bruges som et middel til kommunikation. Endvidere skal forløbet være et eksempel på en æstetisk læreproces, hvor eleverne oplever, hvordan de selv kan fortælle med tekstiler.

En fortællende billedfrise

Som introduktion til arbejdet begyndes med et oplæg om tekstiler som kommunikationsmiddel. Der vises billeder af gamle og nye gobeliner, navneklude, freds- og aidstæpper. I samtalen herom inddrages både den historie, billederne fortæller, og det håndarbejds-mæssige aspekt.

Hver elev fremstiller et billede, der har relation til et fælles tema. Hvert billede

skal være et selvstændigt udtryk, der kan stå alene, men som også sammen med holdets øvrige billeder danner en hel fortælling, fx med historisk eller mytologisk indhold. Der arbejdes med komposition, farver, skitser og mønsterbort, broderi med tilhørende materialer og teknikker samt montering.

Forløbet med tilhørende undervisnings- og arbejdsformer:

- Oplevelser som inspiration til det, man i fællesskab har valgt at ville fortælle om. Film, dias, kunstbilleder/tegninger i bøger, museumsbesøg, en tur i det omgivende historiske samfund, en udstilling i håndarbejdslokalet m.m.
- Klasesamtaler især om temaet, motiverne og deres sammenhæng, en fælles farveholdning og eventuelt en bort forneden og foroven på billedet, fælles for alle billederne.
- Oplæg om komposition og skitsearbejde samt om principper for borter og ornamentter. Eleverne eller nogle af dem tegner borter, og holdet vælger den, der skal bruges. Dette arbejde kan overlades til en enkelt elev, der er særligt interesseret deri.
- Læreren fastlægger i samarbejde med eleverne format og materialer ud fra sit kendskab til eleven faglige og personlige formåen og med sin viden om, at broderi er en tidskrævende proces. Der kan evt. suppleres med applikationsbroderi og stofmaling i stedet for at fylde hele fladen ud med tråd.

- Fælles indføring i eller repetition af broderisting – antal og art af sting kan i den individuelle vejledning undervejs varieres og tilpasses den enkelte elevs færdigheder.
- Skitsearbejde med efterfølgende samtale og beslutning om, hvilken skitse hver enkelt skal bruge, hele holdet fælles eller læreren og den enkelte elev.
- Billederne monteres så de kan hænges op på skolen i en periode, hvorefter eleverne får deres eget billede med hjem.

Fællesarbejde på mellemtrinnet

Hensigten med dette eksempel er at lade lærerens fortælling være en integreret del af forløbet, at vægte samarbejde og elevmedbestemmelse, samt at arbejde med skiftet fra flade til rum og fra del til helhed.

Et stort dyr

Eleverne vil i fællesskab fremstille et stort, 2-3 meter langt, rumligt dyr – en krokodille, gravhund, skildpadde eller fantasidyr til at sidde på eller lege med i klassen. Komposition og far-

Egtved Skole: Et stort dyr. Foto: Gitte Jensen.

vearbejdet i forbindelse med dekoration af dyret kan udføres på computer. Dekorationen udføres fx som stofmaling, maskinapplikation eller broderi. Det skabende håndværksmæssige arbejde vil primært skulle udføres individuelt, men med vægt på samarbejde i gruppen om fælles retningslinier ved udformning af de forskellige dele af dyret – hoved, krop, lemmer og hale.

Forløb, undervisnings- og arbejdsformer:

- Som inspiration for følelser og fantasi fortæller læreren en fantasihistorie om det valgte dyr, hvori der indgår farver og mønstre. Denne fortælling fortsættes gennem hele forløbet som en indledning til timerne og udbygges, så den løbende har forbindelse til det igangværende eller kommende arbejde med dyret.
- Efter oplæg om komposition og farver tegner eleverne forslag til dekorationen, og de vælger, hvilket forslag de vil bruge.
- Papirmønstret med dekoration på forstørres af læreren til fuld størrelse og deles op i ligeså mange dele, som der er elever i klassen.
- De to børn, der har symmetriske højre og venstre mønsterdele, arbejder sammen med at lægge deres mønsterdele på stof, tegner sømmerum og klipper ud, hvorefter dekorationen overføres fra papiret til stoffet.
- Dekorationsteknikerne gennemgås, og arbejdet med dekorationen begyndes. De elever, der har valgt samme dekorationsteknik, sidder i gruppe sammen, men koordinerer jævnligt med de kammerater, som har tilstødende mønsterdele, for at sikre, at dekorationen passer sammen.
- Læreren syr en inderdel i kraftigt stof, og eleverne skiftes til at fylde den. Denne proces, hvor de er nødt til at kravle ind i dyret, giver oplevelsen af det rumlige, mens de selv arbejder med fladerne i deres dekurationsarbejde.
- Fra nu af indledes timerne, når fortællingen har fået sit nye kapitel, med, at alle delene lægges op i forlængelse af hinanden – to symmetriske halvdele – så eleverne kan få en fornemmelse af sammenhængen og konturerne af det færdige produkt samt diskutere det videre arbejde med dekorationen og de to sider i forhold til hinanden.
- Efterhånden som det planlagte dekurationsarbejde bliver færdigt, fortsætter eleverne dekorationen med egne mønstre, men måske med en fælles farveholdning for ikke at få et for spraglet udtryk, men det må komme an på en fælles beslutning i sammenhæng med det tidligere farvearbejde.
- Når alle er færdige, arbejder de sammen to og to med at sy delene sammen. Til sidst syr læreren resten sammen.
- Betrækket trækkes over inderdyret, og eleverne syr hullet godt sammen, mens læreren fortæller historien færdig.

Som det fremgår af beskrivelsen, er læreren i dette forløb ikke kun inspirator, instruktør og vejleder, men arbejder sammen med eleverne i fremstillingen af dyret. Det hænger sammen med, at visse dele simpelthen er for vanskelige at udføre for eleverne. Samtidig skal det vise, at lærerens medarbejde ikke behøver at blokere for de mål, man som lærer har sat sig for elevernes tilegnelse af kundskaber og færdigheder.

Farver og farvelærer

Yndlingsfarver og modifarver, nuancer og kontraster, farvesammensætninger, mix og match,....farverne er et væsentligt og inspirerende element i håndarbejdsundervisningen.

Der kan arbejdes med forskellige farvelærer, idet den naturvidenskabelige er repræsenteret af Newton, mens Goethe tilføjer en filosofisk/poetisk dimension. Samtidig skal man også medtage tv og computerens brug af farver, hvor farverne blandes på en anden måde end ved tørre og våde farver. Eleverne lærer således, at der kan være forskellige udgangspunkter og forskellige praksismåder.

Farvning

Indfarvning med kemiske farver eller plantefarve, giver eleverne mulighed for helt at skabe deres eget stof eller garn. Det kræver nøjagtighed og akkurate, når der skal måles, vejes og divideres for at få den helt præcise nuance frem. Men også når der arbejdes mere eksperimenterende, kan det

give gode uventede resultater, og skabe en praktisk forståelse for hvordan farver blandes og virker. Dog skal man som lærer huske, at der er nogle sikkerhedsforanstaltninger, når man arbejder med kemikalier og kogende vand.

Maling på stof

Dette er let at gå til, også i de mindre kasser. Det praktiske arbejde med at blande de våde farver er sjovt, og eleverne kan dels bygge videre på de erfaringer de har fået i billedkunst og dels føje nye til. Hvad sker der for eksempel, hvis man maler når stoffet er vådt? Hvis farven er tynd og man sprøjter den på? Man maler med svamp eller malerulle? Dækker noget af stoffet af, mens man maler videre?

Stoffet kan efter fixering bruges til tøj eller brugsting, men er også oplagt som baggrund for billedsyning, banere eller anden rumudsmykning.

Tryk på stof

Hvis motivet er enkelt, kan det klippes ud i selvklæbende plast og negativet klæbes fast på stoffet. Stoftrykfarven duppes på med en svamp og plasticen fjernes. Metoden er god hvis motivet kun skal trykkes få gange. Silketrykrammen bruges når der skal mange nøjagtige detaljer med, som fx : »Klassens egen T-shirt«, alle elever tegner deres egen tegning af det, de forbinder med sommer, sol og ferie. Tegningerne nedkopieres og forenkles eventuelt og sættes sammen, så de danner en hel komposition. Dette nye bil-

lede overføres fotografisk til silketrykrammen sammen med alle elevernes navne. Eleverne trykker nu selv deres T-shirt med samme fælles motiv, men med individuelle farver, – og er klar til sommerferien. En sådan »mindetrøje« kan være en god afslutning på 9. klasse.

Farver på edb

Når eleverne arbejder med maleprogrammer på computeren, opdager de, at den måde, farverne ændres og blandes på, er anderledes, end når de arbejder med våde eller tørre farver. Der er altså flere forskellige farvelærer. Har de først lært at blande stoftrykfarver, selv opfinde »nye« farver og male på stof eller trykke på T-shirt, kan man gå videre og lære dem, hvordan de optiske farver virker på computeren eller på fjernsynsskærmen. I det følgende forløb beskrives, hvordan farvelære og brug af computeren indgår i designprocessen.

Trip, trap, trend

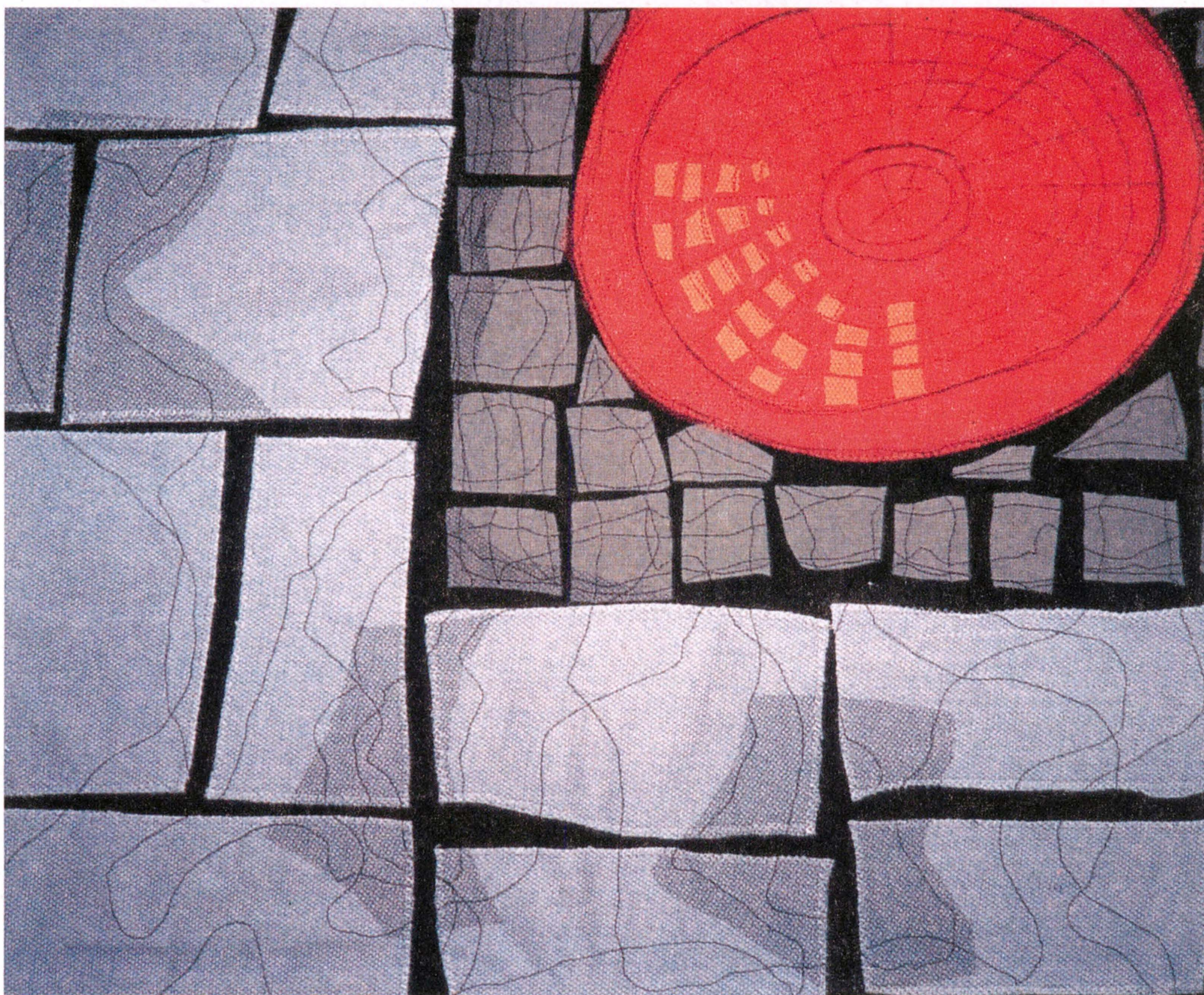
Eleverne har arbejdet med farvelære og farvernes betydning for det billedlige udtryk. De har tidligere arbejdet med flettede og vævede bånd og kender til trend, islæt og vævetæthed og får nu et oplæg om billedvævning; om specielle teknikker og vanskelige figurer. De ser nogle eksempler på billedvævning og lærer, at Kelim-mønstrenes linier er trappeformede. Eleverne har på forhånd fremstillet en væveramme i træ og spændt trend på. De arbejder nu ved computeren i en grov skærmopløsning, hvor de hver udarbejder et

væveforlæg ved at eksperimentere med former og farver. Inden dette arbejde har de hver især bestemt sig for max 4 farver ved at se på de muligheder, vævegarnet giver. Findes de valgte garnfarver ikke i standardpaletten, redigerer eleven selv farverne, til de passer til de valgte. Væveforlæggene trykkes ud på papir. Ved at bruge kopimaskinen tilpasses forlægget i størrelse til den enkelte væveramme, og billedets konturer tegnes på trenden. Så væver eleverne, og det færdige billede sidder allerede i en ramme. Der holdes en fernisering med de ophængte billeder. Når billeder tegnes på en computerskærm i den grove opløsning (fx 320x200) vil det ligne »trapperne« på et vævet stykke. Man kan tegne de grove skitser, der skal til et væveforlæg og afprøve og rette mange forslag til former og farver.

Former og dekoration

Lav din egen patchworkblok!

Tegn et kvadrat og inddel det i forskellige felter, så du får en patchworkblok. Giv din blok et navn, som du synes passer til den. Til dette arbejde med tegningen af grundformen og det videre arbejde med variationerne er computerens maleprogram det bedste værktøj. Du kan konstruere grundformen helt nøjagtig, gemme den, kopiere, vende, dreje, spejle, forstørre og formindske og farvelægge. Alt det der tager så hulens lang tid, hvis det skulle foregå manuelt.

Skærbæk Skole, 4. kl. : Matematik i tekstilt udtryk. Foto: Britta Høy.

Billedtegn, mønstre og ornamenter

At arbejde med mønstre kræver blik for detaljer. Når man fokuserer på enkelte dele og udelukker andre, opdager man en mønsterrigdom i naturen: ribbene på et blad, overfladen på en ananas eller fjerene på en perlehøne. Hverdagens ting kan også være til inspirationen, fx huse, gader, kloakdæksler og bildæk.

At arbejde med mønstre kræver blik for detaljer, øvelse i at SE, og det er en leg, man kan have stor glæde af sammen med sine elever. Det giver også

mulighed for at arbejde videre med indtrykket, at forenkle og stilisere, at fremstille et koncentrat af oplevelsen, et personligt mønster.

At ordne i mønstre, sammensætte og gentage, skaber både ro og rytme i udtrykket. Ornamentet kan være den ydre ramme, man sætter op for sit mønster, og inden for dens regler kan man være nyskabende. Mønstre og ornamenter er ikke bundet til en bestemt håndværksmæssig udtryksform, men kan udføres i fx broderi, strik og tryk.

Men ud over den dekorative funktion, fungerer mønstre og ornamenter også som billedtegn, et andet sprog. Tænk på præstens messehagel, hvorfra man direkte kan aflæse årets gang og den kirkelige handling, samt andre kristne symboler. Det er en del af vores kultur, andre kulturer bruger andre billedtegn.

Det moderne samfund kommunikerer også ved hjælp af billedtegn og symboler. Et firmas logo skal være med til at tegne firmaets image udadtil. Der er stor reklameværdi forbundet med at vælge det rigtige logo, som hurtigere end ord lader sig aflæse.

Strikning – teknik eller udtryk

Der er mange fordomme og myter knyttet til strikning. Hadet til de første tvungne forsøg eller mislykkede eksperimenter, glæden ved produktionen og varmen i den smukke trøje eller de uldne sokker. Strikning kan være en vanskelig disciplin, da den kræver en god finmotorik, højre-venstrekoordinering og tid. Det følgende forløb er et eksempel på hvordan man kan starte et strikkeprojekt, som kan bruge de første strikkeforsøg til en konkret ting, der kan bruges af andre. Eleverne lærer at strikke, de hører om de mange spændende historier i strikningens historie, og sætter strikningen ind i en nutidig, meningsfuld sammenhæng.

Strikkefabrikken

Som oplæg til dette projekt vises en lysbilledserie om Mother Theresas

arbejde med børnene i Calcuttas slum. Hvordan kan vi hjælpe? Vidste I der er noget, der hedder Mother Theresas strikkeklub? Mange børn og voksne over hele verden har strikket lappetæpper til børnehjemmene i Calcutta. Læreren har på forhånd gjort det antal strikkearbejder, der skal bruges på holdet, klar – der er slået masker op og strikket et par pinde retstriking. Rester i uldgarn og blandinger af uld og syntetisk garn kan bruges og kan med fordel samles ind blandt eleverne, der næsten alle kan skaffe rester hjemmefra. I øvrigt er det også en oplevelse at trævle en gammel trøje op, spænde garnet op, dampe det og strikke af det på ny.

Gruppevis lærer eleverne at strikke ret. De, der kan, hjælper nybegynderne. Når første lap er færdig, kan eleverne strikke ret og lukke af; det er nu tid at lære at slå op og måske strikke striber. Lidt efter lidt er produktionen på »fabrikken« gået i gang. Der strikkes i håndarbejdstimerne, i frikvartererne og hjemme. Efterhånden som de firkantede lapper hober sig op, begynder sammensyningen, eller lapperne hækles sammen – så lærer de også det! Når tæppet har den rigtige størrelse, afsluttes med en kant hele vejen rundt, mens læreren læser en historie. Nu mangler kun at skrive et brev fra »Strikkefabrikken« til modtageren. Afsted til posthuset.

Når det første tæppe er sendt, kan arbejdet fortsættes af de, der har lyst. Kurven med restegarn og pinde står i klassen og indbyder til at tage fat på

en ny lap. En sådan kurv kan være en mulighed for en vikar eller for de elever, der har brug for en pause eller afveksling. Selv på lærerværelset kunne man placere en kurv til fri afbenyttelse, eller tag den med til det første forældremøde i 4. klasse. Ikke alle forældre kan strikke!

Når eleverne har lært at strikke, kan man arbejde videre med strikning af mere komplicerede arbejder i plane eller rumlige former.

Mesterlære – hækling

Dette er et eksempel på mesterlæren, hvor eleverne lærer ved at se, hvordan læreren gør. Derefter prøver de selv, ser igen efter læreren, får hjælp og øver sig for til sidst at eksperimentere og skabe egne udtryk.

Hækl bare løs!

Hækl lange rækker af luftmasker i forskellige farver, sno eller flet dem til bånd, og man har et bælte eller en bæresnor. Hækl frem og tilbage eller rundt med fastmasker, og for nogle elevs vedkommende måske også med stangmasker. Herved dannes flader, som kan antage mange former, måske ved tilfældighed måske ved bevidste valg. Når man hækler flere gange på samme sted, arbejder sig ud i et felt, tilbage til et andet sted, frem og tilbage og rundt, opstår der figurer, som ved fantasiens hjælp og ved brug af broderi og sammensyning eller hækling kan blive til hvad som helst: blomster, masker, dyreagtige væsner og fantastiske skulpturer.

Denne start på hækling opøver håndlaget og giver mulighed for at eksperimentere med fladeopbygning og farvekombinationer. Senere kan eleverne bruge og udvide deres færdigheder ved at hække brugsting efter eget valg som fx boldnet, minibasketkurve og kalotter.

Som indledning til forløbet kan læreren have opsat en udstilling af gamle og nye hæklearbejder. Dette kan give anledning til en samtale om hækling før og nu: Kender eleverne nogle, som hækler? Hvad hækler de? Hvad brugte de tingene til? Osv.

Dukker, drama og animation

Eksemplet beskriver hvordan man kan arbejde med dukker som et drama-pædagogisk middel, tekstilt udtryk og formidling af fagligt indhold og færdigheder. Eleverne lærer om problemerne med at omsætte et fladt mønster til rumlig form og om forskellige dekorationsmetoder.

Dukker med personlighed

Som led i et længere undervisningsforløb i håndarbejde og dansk tegnes og sys dukker, hvis udtryk og »personlighed« eleverne selv vælger.

Det kan være en punker eller en smart filmhelt, som er centrum for opmærksomheden.

Eleverne tegner på papir eller i et computermaleprogram deres eget forslag til dukkens hoved og tøj over en vejledende grundform. Dukken sys i elastisk stof og stoppes ud. Ansigtstræk

males eller broderes, og hår sys på. Tøj og tilbehør sys, strikkes, filtes m.v. Her kan alle materialer anvendes, og mange brugbare teknikker læres.

Dukkerne skaber deres egen livshistorie fx ved at skrive den i en dagbog. Måske skal de indrette deres værelse eller have eget pas og pakke en kuffert, fordi de skal ud at rejse. Det kan være de spiller teater for hinanden; sådan nogle dukker er også ret gode til at tale engelsk.

Tekstile skulpturer

Når man arbejder med skulpturer i tekstile materialer har man brug for en indmad eller et skelet til at stoppe den med eller bygge den op over. Men stof kan også vikles om noget, hænge frit fra loftet eller dyppes i en gibsblanding og dermed ændre karakter og indgå som en installation i rummet. Tekstile skulpturer er skrøbelige, men lette at flytte! I øvrigt gælder det, at når udsmykningen er ved at forfalde og forgå, så skal det væk, og det betyder, at der er plads til et nyt projekt.

Totempæle i stof

En klasse arbejder med molateknik, altså den omvendte applikationsteknik, hvor man klipper ned i stoffet. Hver elev har et bundt stof, hvor den øverste farve er fælles. De syr deres molaer på maskine og klipper dem op, så nye farver og mønstre opstår. Der bygges et skelet i hønsenet og trælægter og molaerne sættes på. Øverst sættes fire figurer, også lavet af hønsenet og stof, som skal symbolisere verdenshjørnerne.

Der ligger en uendelig skat i de indiske molamønstre, der bare venter på at inspirere til selv at prøve. Lad indianernes modsætnings- og spændingsfyldte ord om at svæve og have fat i rødderne på samme tid komme til udtryk i en tekstil skulptur.

Brugsting eller skulptur?

Grænsen mellem en brugsting og en skulptur kan være svær at trække, men man behøver ikke at gøre det, for det kan være i spændingsfeltet mellem disse to begreber, der opstår en æstetisk kvalitet. Lav en lampe af skrot med skærm af genbrugsmaterialer! Hvad er en lampe? Hvordan har andre udformet lamper? Hvordan skal min lampe se ud? En sådan opgave lægger op til projektarbejdsformen og den tekstile designproces. Den forudsætter en analyse og kritik af lamper, den lægger op til valg af materialer, redskaber, form, farve, teknik og funktion og stiller krav om stillingtagen til ressourcer. Der er mulighed for at arbejde med mange forskellige, også ikke-tekstile, materialer eller bruge tekstile materialer på en ny og anderledes måde. Fx kan lampefoden og skærmen gå i ét eller skærmen kan være i brugt indpakningspapir dekoreret med grove sting med sejlgarn, bast eller optrævlet garn. Lampefoden kan formes i tekstilt materiale over et skelet og stivet af. På samme måde kan man gøre en stol til en skulptur man kan sidde på. Det kan være en hård træstol, der får et løst betræk med pude og bliver til en zebra, eller en polstret stol, der får nyt

betræk – pels – og bliver til en bamse, man kan gå i hi hos.

Rum og scenografi

Overgangen mellem beklædning og forklædning, mellem brugsting og skulptur, mellem billede og tableau, mellem skulptur og installation, mellem installation og rum kan være meget glidende og navnet på foreteelsen kan også være ligegyldig, undtagen når den skal forklares med ord, men i dem alle bevæger man sig fra tingen, den enkelte, til det sammensatte, udtrykket og dramaet.

Scenografien rummer både kulisser, scenerummet, dragterne, lyset, masker, marionetter, rekvisitter og lyden. Selve formsproget er overvejende fortællende, fabulerende eller dekorativt, og her er der mange muligheder med de tekstile udtryk. Tekstilerne – stoffet – der kan hænge, omslutte, draperes, strækkes og formes efter rum og personer er en vigtig del af arbejdet med scenografi. Når man arbejder med dette formsprog, er man ikke længere bundet af de krav om funktionalitet og pasform, som ved almindelig beklædningssyning, og fantasien kan slå ud i lys lue.

Scenen eller tableaet er et rum, der åbner sig og giver den spændvidde og det dramatiske udtryk, der er med til at styrke håndarbejdsfagets kommunikative virksomhed.

Ej hat til lyst?

Hattens kulturhistorie er lang – uendelig – og spændende. Den kan give

inspiration til netop den hovedbeklædning, der giver dramaet sin historiske placering. Hatten kan være for alvor og for sjov. Man kan vægte funktionen eller udtrykket, men ikke undvære nogen af delene. Hatten kan blive til en skulptur, den kan indgå i et tableau eller spille en rolle i en animationsforestilling.

Faglige artikler

Følgende artikler er med til at give ideer og inspiration til den samlede undervisning i håndarbejde.

Kulturhistorien som inspiration

Håndarbejde er så tæt knyttet til traditioner og kultur, at kulturhistorien er både en forudsætning for og inspiration til arbejdet med det tekstile udtryk. Hvad kan en gammel arbejdsskjorte ikke fortælle om livet omkring århundredeskiftet, om materialerne og håndarbejde som en nødvendighed, både når der skulle sys nyt eller lappes. Der ligger stof til mange historier og forklaringer på snit, farver og striber lige til at øse af og brodere videre på. Lav et historisk hjørne i håndarbejdslokalet, en flettet kurvekuffert med gamle håndarbejder og fremmede sager. Lad fantasien få frit spil med disse ting, eller fortæl »deres« historie som oplæg til et emne eller forløb.

Den tavse viden og den tyste kundskab, der ligger gemt i de gamle ting kan gennem forundringen og elevernes spørgsmål bringes frem i lyset til afprøvning eller efterligning. Ofte vil

**Billedet fjernet på grund
af ophavsret**

det vise sig, at håndværket og materialerne er af en sådan kvalitet, at efterligningen ikke kan udføres med vore dages teknikker og mangel på tid til processen. Find i gamle slægtsbøger opgørelser over boet i forbindelse med arvesager. Der står ofte, hvor mange vævede dyner, strikkede strømper og uldne overfrakker der var en væsentlig del af arven. De har haft en stor værdi for både afdøde og nu arvingerne.

Hvad med et forundringsskab med fremmede og mærkelige ting i tekstil. Der kan være stoffer, der er rare at mærke på, underlige eller ubehagelige i deres overfladestruktur.

Arbejder man med historiske emner er autenticiteten af væsentlig betydning.

Det er vigtigt at tage udgangspunkt i de oprindelige materialer eller teknikker. Man kan væve tæpper på en oldtidsvæv med en blanding af uspundet uld og sit eget garn spundet på hånden, så har man været tro over for teknikken og materialet, selvom det færdige tæppe har et moderne udtryk.

Derved kan man vedligeholde og forny de tekstile traditioner.

Arbejder man med fremmede kulturer kan man bruge deres tekstile udtryk som inspiration eller som en god idé til noget lignende. Det kunne være en afrikansk kanga til strandbeklædning, en dug eller pose til det, man har med på stranden. Det kunne være billedtæpper inspireret af de chilenske kvinders tekstile oprør mod diktatur og undertrykkelse, eller større fælles billedvævningsprojekter inspireret af de

botswanske kvinders billedvævninger. Som en inspirerende historie til et forløb med strikning kunne man fortælle om Aransweateren, der i sine mønstre med snoninger og forskellige retvrang-strikkemønstre fortæller hver sin historie om den mand, der bar den, og om de ønsker og håb, kvinden har strikket ind i trøjen.

Fortæl hvordan og hvorfor vestjyske fiskerkoner strikkede deres hår ind i mændenes trøjer, og fortæl hvordan irske kvinder lærte at hækle, forpligtede sig til at lære teknikken videre til hver 30 andre kvinder og derved reddede den irske republik fra hungersnød i midten af attenhundredetallet ved en storstilet eksport af hækledede produkter i et uhørt stort antal.

Der er megen inspiration at hente i fx bøger, billeder eller film om fremmede kulturer. Samtidig med at kulturhistorien skuer tilbage er den med til at forny, man kan strikke smykker, figurer og skulpturer med metaltråd eller tovværk. Altså gamle teknikker brugt med nye materialer eller gamle materialer forarbejdet med nye teknikker. Ser man på kulturhistorien i et nutidigt perspektiv, er der mange muligheder i det kulturmøde, vi dagligt har i skolen, i byen, eller når vi rejser ud. Brug disse muligheder, fokuser på forskellene, lad dem være udgangspunkt for gensidig inspiration, kulturkommunikation. Alene i de forskellige opfattelser af farvernes sprog og betydning ligger ny spændende diskussioner og oplevelser. Klædedragten, den traditionelle, den efterlignede, den tilpasse-

de, og når den bruges af modeskabere, er et emne, der giver mange nye ideer til håndarbejder og til forståelse af den tekstile kultur. Prøv at finde frem til, hvad der er speciel dansk kultur tekstilt set, og opdag, at den er udviklet og sammensat af mange forskellige kulturelle påvirkninger. Tag emnet mode op, bredt set, både kulturhistorisk, som skabende håndværk og design, eller set med forbrugerens øjne. Det kan være godt at blive bevidst om både markedsmekanismerne og »gadens mode«, inden den bliver masseproduceret. Det er også kulturhistorie.

Brug de lokale ressourcer, historien, byens mange stiludtryk og naturens former. Tag udgangspunkt i fortællingen, eventyr og myter, litteraturen og digtningen, billeder, film og skuespil. Brug lokale resourcepersoner, håndværkere og kunstnere. Lad det lokale museum indgå i håndarbejdsundervisningen og udstil de ting, eleverne har lavet, uden for skolen, på biblioteket, hos købmanden eller i banken. Tag en tur til et større kunstmuseum eller Nationalmuseet.

Håndarbejde og edb

Anvendelse af edb til håndarbejde kan være inspirerende og tidsbesparende. Er det ikke det, skal andre hjælpemidler anvendes.

Der kan eksperimenteres med mange former og farver på kort tid, men analyse og eftertænksomhed må ikke springes over. Løsningen får man ikke foræret, men edb giver mulighed for at

arbejde flere kombinationer og farveudtryk igennem, og derved kvalificere det endelige valg. Elevernes egne skitser og tegninger kan skannes ind, viderebearbejdes og endelig omdannes til arbejdstegninger, som de direkte kan omsætte til tekstile produkter i de ønskede farver, materialer, teknikker og størrelser.

I mønsterarbejdet til en personlig tøjform giver edb mulighed for at spare megen tid. I stedet for en standardgrundform, kan computeren hurtigt konstruere og udtegne et papirmønster ud fra elevens personlige mål og formvalg. Derved får eleverne mulighed for at udforme deres eget tøj uden at være afhængig af eksisterende forlæg.

Informations- og billedbaser om kulturhistorie, faglige teknikker, kunst, design og billeder af former, farver og mønstre kan være inspiration og igangsætter af nye ideer og løsninger. Sådanne baser kan lærer og elever selv fotografere og sammensætte på en foto-cd. Simulationsprogrammer om materialer kan efterligne kemiske forsøg, brandprøver, vask og strygning, som ikke altid kan foretages i håndarbejdsværkstedet, og derved understøtte elevernes hverdagserfaringer.

Samtidig med alt dette lærer eleverne om informationsteknologien ved at arbejde med computeren.

Design som emne

Lige omkring os har vi tøjet og tingene, æstetikken i hverdagen. Æstetikken er tingenes sprog og sammen med

funktionen er det et udtryk for periodens etiske holdningen til tilværelsen. Og hvad er mere nærliggende end at tage disse emner op i håndarbejde.

Det kan være emner, der beskæftiger sig med rum og design, installationer, design af tøj og ting, godt og skidt, pænt og grimt, iscenesættelser af begivenheder, fx en kulturfestival eller en idrætsdag. Der kan arbejdes med modeller i forskellige målestoksforhold (skalamodeller), dragter og smykker i skrammel og anderledes materialer eller med overgangen mellem tøj og kostumer og mellem skulptur og tableau.

Et tværgående emne om design, indeholder problemstillinger, hvor udgangspunktet kan tages i håndarbejde, eller hvor håndarbejde produktivt medvirker.

Ligeværd og selvværd

Uanset hvilket hold eller hvilken klasse man arbejder med, vil elevernes interesser og forudsætninger være afgørende for valg af indhold og arbejdsmetode. Det betyder, at man må have øje for de forskelle, der kan være på et hold. Hvis fx piger og drenge i en periode har hver deres ønsker og behov, kan man i et arbejdsforløb dele dem efter køn, så hver gruppe får et frirum og får mulighed for at kunne udfolde sig uden at tage hensyn til det andet køns arbejdsform og indholdsønsker. Men i sammenhæng med denne problemstilling er det lige så vigtigt at give piger og drenge lejlighed til at opleve hinandens styrkesider, at give

dem mulighed for at lære af hinanden og inspirere hinanden. Det kan medvirke til, at uudtalte ønsker får lov til at komme til udtryk, og at forudfattede meninger og fordomme om, hvad hvert køn kan/vil, bliver vendt til positive oplevelser for eleverne og måske også for læreren.

I forbindelse med beklædningssyning kan samtaler om de signaler, tøjet sender, og sammen med fx måltagning give øget kropsbevidsthed og overvejelser over og accept af, hvem man selv er, og hvem de andre er. Kroppen er ikke så »farlig«, når det er tøj, det drejer sig om. I håndarbejde skal man opdage og lære at acceptere mange varierede udtryksformer og styrken i, at man ser ligheden.

Da imitation – at se og handle – kan være en effektiv måde at lære på, kan elever med særlige behov have stort udbytte og opnå gode resultater i håndarbejde. Med en støttelærer og specielle hjælpemidler, hvor det er påkrævet, kan deres tekstile arbejder, som måske ikke er store i omfang, men derimod i tid, blive af høj kvalitet. Eleverne oplever således, at de kan fremstille ting af værdi for sig selv, de er her på lige fod med andre, og det befordrer selvværd.

I den tekstile designproces indgår både teori og praksis; det ene forudsætter det andet og fremstår som en vekselvirkning. Det skabende håndværksmæssige arbejde bliver sat ind i en teoretisk ramme og omvendt.

Forskellige traditioner og kulturbestemte forskelle skal kunne komme til ud-

tryk, og det praktiske arbejde kan være en vej til at lære sprog og begreber. Ligeledes kan kulturforskelle komme til udtryk som en styrkelse af udtryksformerne; fx kan forskellige opfattelser af farver og deres symbolik og sammensætninger være en udvidelse af elevernes farveopfattelse og farveoplevelser.

Forældresamarbejde

Som håndarbejds lærer har man en opgave med at give forældrene indsigt i, hvad deres børn beskæftiger sig med i faget, og hvilke kundskaber og færdigheder de dermed kan få. En sådan information kan gives på mange måder, her skal blot nævnes nogle muligheder. En god anledning til at fortælle forældre om faget er, at man på forældremødet, det år eleverne for første gang møder håndarbejde i de obligatoriske timer, afsætter tid til, at forældrene ser håndarbejdsværkstedet. Her kan man så benytte lejligheden til at orientere om, hvad faget håndarbejde er i dag, om mål, indhold og arbejdsmetoder illustreret med elevernes arbejder og eventuelt en udstilling af andre elevs arbejder.

En anden mulighed er at invitere til de praktisk-musiske fags forældremøde. Forældrene kan inddeles i tre eller flere grupper og i hvert faglokale prøve at arbejde i praksis med noget af det, eleverne har beskæftiget sig med. For håndarbejdes vedkommende kan det være fremstilling af enkle ting på symaskinen, fx en pude dekoreret med forskellige maskinsømme eller strikke en lap til fællestæppet.

Håndarbejds læreren bør bidrage med, i klassens avis eller skoleblad, at skrive om, hvad der arbejdes med lige nu og hvorfor, og her måske invitere forældrene til at komme og være med i nogle af timerne. Det kan jo ligefrem være, at denne åbning giver anledning til at få en af forældrene som gæstelærer, hvis der er nogle specialister inden for området.

Miljø og ressourcer

Tøjet er blevet kaldt »vort kropsnære miljø«, men i håndarbejde er det ikke kun tøjet, det handler om, når der tales om miljø og ressourcer, det er endnu bredere. Det betyder, at man skal tage stilling til og lære om »den bæredygtige udviklings princip« i forhold til vækstideologien. Den bæredygtige udviklings princip betyder, at vores nutidige behov dækkes på en sådan måde, at man ikke forstyrrer eller ødelægger kommende generationers livsmuligheder. Håndarbejdsundervisningen har sit særlige ansvar for at dygtiggøre forbrugere, som har en kritisk og ansvarsfuld indstilling til forbrug i almindelighed og specielt til forbrug af tekstiler og tøj.

Når man arbejder med dette område i håndarbejdsundervisningen, kan man behandle princippet ud fra følgende fire aspekter:

- Den kulturelle bæredygtighed, der betyder, at udviklingen skal passe til kultur og traditioner og tage vare på de kulturelle værdier.

- Den sociale bæredygtighed, der betyder, at forbruget på globalt plan skal fordeles ligeligt, at jordens ressourcer skal bruges til produktion af varer, som tilfredsstiller et grundbehov og ikke en købedygtig minoritet. På det lokale plan betyder det, at arbejdsmiljø og arbejdsforhold for de beskæftigede forbedres.
- Den økologiske bæredygtighed, der betyder, at vi er bevidste og ansvarfulde i de valg vi træffer i forhold til jordens ressourcer, brug af kemikalier og affald.
- Den økonomiske bæredygtighed, der betyder, at den teknologiske udvikling skal gøre det muligt at producere mindre skadeligt med færre naturressourcer.

Disse fire aspekter vil til stadighed veksle med hinanden, når eleverne træffer deres valg af materialer og teknikker. Det er vigtigt at arbejde hen imod en forståelse af og glæde ved at planlægge, fremstille, vedligeholde, reparere og forny i stedet for til stadighed at forbruge og kassere. Det kan give nogle fremtidige forbrugere, der ikke bare er dygtige til at bære hjem, men tager hensyn til en bæredygtig udvikling.

Materialelære

Materialelæren skal danne grundlag for de rigtige valg af materialer. Det at begribe hvordan en tot uld bliver til en tråd, der spindes og derefter væves til et stykke stof, kan være med til at give

forståelse af materialets natur i forhold til funktion. Derfor skal materialelæren integreres i arbejdsprocessen, både når der analyseres og ses på gamle tekstiler, og når der skal vælges materialer i forhold til tingenes funktion og udtryk. I materialelæren indgår også vedligeholdelse, efterbehandling og vask, og når man er færdig med en brugsting, kan man selv lave sin egen mærkning af tingen og som det sidste praktiske arbejde sy den i som kvittering på veludført arbejde. Man kan forholdsvis let lave sig en materialekuffert med aflagt og kasseret tøj, som kan inspirere til megen snak om de materialer, tingene er lavet af, hvordan de er mærket og skal behandles. Lad være med, næste gang du kommer til at kogevaske en ulden bluse eller farve de hvide underbukser lyserøde, at smide det ud. Gem det i kufferten og du vil efterhånden samle dig en fin samling af eksempler på tøj og brugstekstiler. Kufferten kan også rumme »moden af i går« og bruges til emnet mode og forbrug.

Der kan i kufferten også være eksempler på forskellige materialer, som eleverne kan eksperimentere med i vask og strygning.

Virksomhedsformer

En læreproces, der kan betegnes som praktisk-musisk eller æstetisk vil være kendetegnet ved fem virksomhedsformer, som indgår med skiftende vægt i hvert forløb, men tilsammen medvirker til at gøre læringen alsidig.

Ved såvel planlægning som gennemførelse og evaluering af et håndarbejdsforløb kan man anvende virksomhedsformerne som et analyseredskab til at få overblik over læreprocessen.

1. Den oplevelsesmæssige virksomhed.

En tur i skoven, en diasserie med beklædning fra andre tider eller steder, et museumsbesøg, et farveorgie af garner, en udstilling i håndarbejdslokalet. Alt dette og meget andet påvirker elevernes sanser, undrer og giver næring til fantasien, virker som inspiration og befordrer lysten til selv at gå igang.

2. Den håndværksmæssige virksomhed.

At bruge sine hænder til at fremstille ting, man selv har besluttet sig for, at lære de dertil nødvendige fremgangsmåder og teknikker, at øve sig og blive bedre. At lære fagets materialer og redskaber at kende og kunne vælge de mest hensigtsmæssige til den ønskede ting, kort sagt alle de aktiviteter, som kendetegner håndværket.

3. Den udtryksmæssige virksomhed.

Når man beslutter sig for en bestemt farvesammensætning eller et bestemt snit i tøjet, får det et personligt præg. Når det tekstile billede er fremstillet efter egne ideer og skitser, når en dekoration er komponeret efter de principper, man selv har besluttet sig for, og når strømperne har lige de farvestriber, man synes er de flotteste, så udtrykker man sig selv i sit håndarbejde.

4. Den analytiske virksomhed.

Hvad betyder reklame og mode for valg af materialer og farver? Hvordan afspejler vores beklædning kulturelle forskelle? Hvilken betydning har tekstile billeder, hvad fortæller de om menneskers liv og vilkår, hvad er deres budskab? Alle disse spørgsmål er eksempler på, hvordan der i samtalen sættes ord og begreber på fagets indhold, men også på hvordan eleverne kan lære at analysere og forholde sig vurderende til brug af tekstiler og til tekstile produkter.

5. Den kommunikative virksomhed.

Når man viser sine ting frem og fortæller sin familie og vennerne om, hvad man har lavet i håndarbejde, hvordan man har lavet det og hvorfor, kan man være med til at formidle viden om faget håndarbejde. Andre muligheder for kommunikation er udstillinger og opvisninger, opførelser af dukkespil med selv fremstillede dukker og teater med egne kostumer og kulisser. At kommunikere med og om faget befordrer dels elevernes bevidsthed om deres arbejdsprocesser dels andres viden om, hvad faget indeholder. Samtidig er de enkelte ting, fx tøjet og billederne, med til at skabe kommunikation med de signaler, de udsender og budskaber, der bevidst er lagt i dem.

Med virksomhedsformerne i baghovedet kan læreren i den løbende evaluering sammen med eleverne få klargjort, hvad der er arbejdet med, og

hvor vægtningen skal lægges i det videre forløb. Sammenholdes dette med lærerens viden om og hensyntagen til elevernes evner og interesser samt deres kulturelle og sociale tilhørsforhold – dagligliv og hverdagserfaringer – er der basis for en realistisk evaluering og en hensigtsmæssig planlægning af såvel den enkelte elevs som hele.klassens mål.

Håndarbejdsværkstedet.

Håndarbejdsværkstedet er det faglokale, hvor fagets specielle maskiner, red-

skaber og materialer er tilgængelige for hele skolen, hvor den obligatoriske håndarbejdsundervisning foregår, hvor klasser, der arbejder med emner og projekter, kommer og får husrum og hjælp, hvor det lokale kulturcenter, ungdomsskolen og fritidsundervisningen holder til. Men det er mere end et faglokale, det er også stedet, hvor forældremøder og fællesaktiviteter kan foregå, fordi der i indretningen er sigtet på en bred udnyttelse.

Værkstedet skal indrettes, så det opfylder gældende miljøkrav og sikkerhedsbestemmelser og giver muligheder for

Billedet fjernet på grund af ophavsret

Håndarbejdsværkstedet, Bistrup Skole. Foto: Jytte Fromberg.

ergonomisk rigtige arbejdsstillinger både ved siddende og stående arbejde. Men det skal også være et levende værksted, hvor der er udstillinger, ophængninger, kulturhistoriske tekstilsamlinger og teaterværksted og -garde-robe. Blomster og billeder, bøger og ting fra naturen hører også hjemme i håndarbejdsværkstedet. Informations- teknologien skal have sin plads, og indretningen og udstyret skal åbne for muligheder og inspirere til æstetisk omtanke og udtryk. Der kan i forbindelse med indskolingsafdelingen opbygges et indsko-

lingsværksted med mulighed for tekstile aktiviteter, mobile værksteder med tekstile redskaber, maskiner og materialer, eller midlertidige specifikke tekstilværksteder, fx billedvævningsrammer, der kan stå på gulvet eller hænges på ribber eller knagerækker i gymnastiksalen eller på gangene. Der skal være udstillingsmuligheder i værkstedet, på gangen og i samlingsrum og festsale. Plexiglaskasser,- kuber, flade kasser og pyramider, der kan åbnes og låses er gode som mobile udstillingsmuligheder for tekstile ting og billeder.

Billedet fjernet på grund af ophavsret

Håndarbejdsværkstedet, Bistrup Skole. Foto: Jytte Fromberg.

Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 639 af 21. juli 1995

Bekendtgørelse om folkeskolens afsluttende prøver m.v. og om karaktergivning i folkeskolen

Folkeskolens afgangsprøve Håndarbejde

§ 35. Prøven er praktisk.

Stk. 2. Undervisningsbeskrivelsen omfatter oplysninger om områder, teknikker, emner og organisationsform. Desuden anføres, hvor mange timer det ialt er besluttet at anvende til prøveafviklingen.

Stk. 3. For hvert hold stilles der én opgave med individuelle løsningsmuligheder. Til udførelse af opgaven gives – afhængig af opgavens indhold – indtil 8 af de sidste undervisningstimer,

hvor eleven påbegynder opgaven, samt 4 timer i den mundtlige prøvetermin, hvor censor er til stede.

Stk. 4. Ved prøven må eleven benytte alle hjælpemidler, som har været anvendt i den daglige undervisning, herunder også optegnelser.

Stk. 5. Der prøves i løsning af en praktisk opgave i den tekstile designproces med vægt på planlægning, formgivning og fremstilling af ting, der har æstetisk og funktionel værdi. I bedømmelsen indgår elevens begrundede valg af fremgangsmåde og produkt. Der gives én karakter.

Medlemmer af læseplansudvalget for praktisk-musiske fag (VI):

Formand:

Professor Mogens Nielsen.

Seminarielektor Birgit Trier Frederiksen.

Arkitekt Per Testrup, Skole og Samfund.

Overlærer Søren Eske Christensen, Danmarks Lærerforening.

Sekretær:

Pædagogisk konsulent Kirsten Hanskov.

Fagkonsulent Ulla Gammelgaard (fra maj 1995).

Faghæfter

- 1 Dansk
- 2 Engelsk
- 3 Kristendomskundskab
- 4 Historie
- 5 Samfundsfag
- 6 Idræt
- 7 Musik
- 8 Billedkunst
- 9 Håndarbejde**
- 10 Sløjd
- 11 Hjemkundskab
- 12 Matematik
- 13 Natur/teknik
- 14 Geografi
- 15 Biologi
- 16 Fysik/kemi
- 17 Tysk
- 18 Fransk
- 19 Dansk som andetsprog
- 20 Færdselslære
- 21 Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab
- 22 Uddannelses-, erhvervs- og arbejdsmarkedsorientering
- 23 Tekstbehandling
- 24 Teknologi
- 25 Medier
- 26 Fotolære
- 27 Filmkundskab
- 28 Drama
- 29 Arbejdskendskab
- 30 Latin

**Undervisnings
ministeriet**